

Történelmet tanítani

Nyilván ki-ki eldönti, hogy a rómaiak történetéről meglévő ismereteit időnként felfrissíti-e, vagy esetleg pótolja a kihagyott kurzusokat. Az esetleg felmerülő kérdésre, hogy mire jó az ókori Római Birodalomról szóló művek tanulmányozása, a legkézenfekvőbb válasz mindig az: a múlt egy fontos darbjáról van szó, ráadásul nem egyszerűen egyeseknek érdekes, másoknak unalmasabb ismeretanyagról, hanem a nyugati kultúra egyik pilléréről. Ez nem pusztán ma is élvezhető írott alkotásokat, imponáló építményeket jelent, de onnan örököltük a jog vagy a politikai élet szókincsének jelentős részét, nem mellékesen Róma története segít eligazodni a jelen társadalmi, politikai folyamataiban is. De hogy profánabb elemet is említsek, a római kulturális örökség számos közkeletű szólás alapja is, sok más mellett ott van „A pénznek nincs szaga!” formula, amelynek mai használói feltehetően nem tudják, hogy Titus Flavius Vespasianus császártól származik, aki 69-től megadóztatta a mosodákban lúgos tartalma miatt használt vizeletet. És hát azt sem árt számon tartani, hogy Róma legenda szerinti alapításától (i. e. 753) a Kelet- és Nyugatrómai birodalom kettéválásáig (395) nagyjából annyi idő telt el, mint a magyar honfoglalástól napjainkig.

Mindezek Mary Beard az ókori Róma első ezer évével foglalkozó, eredetileg 2015-ben megjelent könyvének olvasásakor idéződnek fel. A szerzőről életrajzai kiemelik, ő a világ egyik legismertebb ókortudósa, egy-

üttal az angolszász világ egyik legaktívabb tudománynépszerűsítője. Tudományos, egyetemi státuszai mellett rendszeres szereplője, szerkesztője az ókorral foglalkozó ismeretterjesztő filmeknek, ezenkívül a nagy-britanniai közélet jól ismert feministája. Korábban magyarul csak a Parthenont bemutató munkáját adták ki (Gold Book, Debrecen, 2006).

Beard könyvének jelentőségét, lényegét pontosabban, tömörebben nehez volna összefoglalni, mint a hátsó borítón, az *Economist*ből vett idézet teszi: „Igazi mestermű!... A népszerűsítő történetírás ragyogó példája, amely az olvasót magával ragadja, de tárgyát soha nem egyszerűsíti le...” Ugyanakkor, teszem hozzá, ennél jóval több is. A közvetlen ismeretközléssel legalább azonos jelentőségű, ahogyan történelemszemléletre is tanítja olvasóját. A mítoszoktól, legendáktól, féligazságoktól élesen elválasztja a bizonyosságot, illetve felmutatja a bizonytalanságokat. Rávilágít, amikor az utókor a maga szemléletét vetíti, akarva vagy akaratlanul is a múltra, illetve a római kori előzményekre hivatkozás jó néhány esetének megalapozatlanságával is megismerteti az olvasót. Vagyis bemutatja, hogyan működik a forráskritika, mi az, amit manapság emlékezetpolitikának nevezünk (nem használja ezt a kifejezést), mi a különbség a történelem és a múltról szóló művek között.

Beard természetesen tekinti, hogy a római történelmet mindig újra kell írni, mint ahogy mindig is újraírták,

mert a téma kutatása, megírása folyamatos tevékenység. Az újraírást nem az indokolja, hogy különbek volnánk az elődöknél – mondja –, csak részben mások a szempontjaink. Ilyen új aspektus például az élelmszer-ellátás vagy a nők helyzetének vizsgálata. De rengeteg az új ismeret is, az ásatások vagy a tenger mélyi kutatások eredményeként és a technikai eszközöknek köszönhetően is, amelyek például lehetővé teszik az előkerült fogazatokban felgyűlt anyagok, az emberiürülék-maradványok tanulmányozását, a leletek korábban elképzelhetetlenül pontos kormeghatározását.

Nagy erénye a műnek, hogy a legkülönbözőbb forrásokat, tudományos eredményeket ötvözi, természetesen az ókori szerzőket, a régészeti leleteket (Beard maga is részt vesz feltárásokban), a művészettörténetet (a könyv szövegét mellékletként 21 színes és 103 szöveg közé tördelt fekete-fehér kép teszi teljessé), de az antropológiai és a szociológiai ismereteket is. Az olvasót segíti a könyv végén található leleményes kronológia, amely a dátumok mellett három hasábján tünteti fel az egyidejűséget: az egyikben a történelmi eseményeket (köztük az ókori görög történelem elemeit), egy másikban az uralkodókat, korszakokat és egy harmadikban az ókori irodalom alakjait sorolja fel.

Róma alapításának pontos időpontja a legenda szerint i. e. 753, de nehéz megállapítani, hogy a kunyhók és más épületek együttese mikortól tekinthető sajátos azonosságtudattal, közös célokkal rendelkező városnak – írja Beard. Valójában csak az bizonyos, hogy az i. e. 6. századi Rómában már álltak középületek, templomok, és a római naptár, a közös vallás,

életritmus szabályozója a királyok koráig (i. e. 509 előtt) nyúlik vissza – olvashatjuk. Hangsúlyozza, egyébként is kevés a biztos tudás a királyok koráról, amit jelez, hogy a legenda szerint 250 éves időszak ismerni vélt hét királya mindegyikének átlagosan 35 évig kellett volna uralkodnia.

A rómaiak egyáltalán nem dédelgettek világhódító terveket – mondja –, ennek megfelelően nem saját tökéletesnek hitt értékrendjük elterjesztése motiválta őket, nem is ehhez igazították birodalmuk berendezkedését. Katonai terjeszkedésük indítéka a mai napig a történelem egyik megoldatlan rejtélye. A rómaiak nem úgy építettek birodalmat, hogy kíméletlenül leigáztak ártatlan népcsoportokat, amelyek addig békében, harmóniában éltek – fejt ki. Persze kegyetlenek voltak, fellépésüket nemegyszer indokoltan mondják népirtásnak, de ez egy olyan világban történt, amelyben állandó erőszak dúlt. Róma legtöbb ellenfele ugyanolyan harcias volt, mint a rómaiak.

Hivatkozhatnak katonai akadémiánkon Hannibál hadrendjének tanulmányozására – olvashatjuk –, de valójában alig tud az utókor erről többet, mint hogy a maga korában szokásos metódust alkalmazta, az ellenség háta akart kerülni.

A Római Birodalom ismert felkeléseit nem fennkölt elveket vallók vagy éppen nacionalisták robbantották ki, de nem tekinthetők kimondottan vallási mozgalmaknak sem – állapítja meg. A megmozdulások többnyire a tartományi arisztokrácia vezetésével indultak, és leginkább azt jelezték, hogy az addigi együttműködés a rómaiakkal valamiért, többnyire rómaiak által elkövetett sértő cselekedet miatt felbomlott.

Beard véleménye szerint a rabszolgaság olyannyira a világ természetes részének számított, hogy Spartacus felkelését sokkal inkább a szülőföldre való hazatérés szándéka, mintsem a felszabadítás igénye motiválhatta.

A rómaiak a vallásokkal is úgy bántak, mint a népekkel, identitásuk meghagyásával integrálták őket – így Beard. A kereszténység azonban más volt. Döntően nem az egyistenhit különbözteti meg más vallásoktól, hiszen a zsidóság is beilleszkedett a birodalomba, ha elfogadjuk a felkelésekről adott, imént említett véleményét. A kereszténység különossége az volt, hogy nem volt hazája, egyetemesnek hirdette magát, kereszténnyé spirituális megtéréssel válhatott valaki, ráadásul a tanok számos görög és római axióma megdöntésével fenyegettek. Ezzel együtt is a Jézus keresztrefeszítését követő két évszázadban a kereszténységet csak nehezen lehet azonosítani. Alkalmi ellenlépéseken, esetenként bűnbakteremtésen túl a rendszeres üldöztetés jeleivel csak a 3. század közepétől találkozni. Paradoxon, hogy az egyetlen vallás, amelyet a rómaiak ki akartak irtani, sikerét éppen a birodalom létének, kiterjedésének, a lakók mobilitásának, városai és kultúrája sokszínűségének köszönhette. A kereszténység győzelmé egyébként azt is eredményezte, hogy a 2–5. századi keresztény szövegek olyan triumfáló történetet teremtettek, amely a történelem győztesek érdekei szerinti átírásának valaha ismert legszélsőségesebb példái közé tartozik.

Boudicca azzal érdemelte ki a londoni Temze-parton, a Westminster negyedben a koronás királynóként ábrázolt, klasszicizáló, 19. században készült, Viktória királynő idején fel-

állított szobrát, hogy a legendák szerint az 1. században, a hódító rómaiak ellen folytatott kelta szabadságharc vezetője volt. Céljait illetően azonban – írja Beard – csak találgatásokba bocsátkozhatunk, a valóságos történet eltűnik az ó- és újkori mítoszokban. A római történetírók félelmetes, ugyanakkor lenyűgöző interszexuális lényt látnak benne, a barbár Kleopátrát, míg a szobor talapzatára vésett szöveg szerint lényegében a Brit Birodalom uralkodóinak őse volt, akinek utódai uralták a Caesar által nem is ismert országokat.

Ha már Caesar: a *clementia*, a könnyörületesség, az ellenségnek való megbocsátás Julius Caesar érdemének tűnhet az utókor számára. De más aspektusból éppen diktátorságának jelszava volt, hiszen személyes döntésként csak az élhetett vele, akinek hatalmában állt volna másként is cselekedni – mutat rá.

Vergilius *Aeneis*ében a karthágói Didó csábító alakjában felfedezhető a költő kortársának, Kleopátrának és a bukott Antoniusnak a viszonya – hívja fel az olvasó figyelmét Beard. De ennél tovább megy: ha Actiumnál történetesen Antonius győz, nem Octavianus, valószínű, hogy az utóbbi vált volna a költőnél mondjuk szadista hajlamú, önimádó senkiházivá. Tulajdonképpen – mondja – az Octavianus ifjúkorából való, rá nézve legkedvezőtlenebb anekdoták némelyike akár Antonius propagandájának terméke is lehet. És egyáltalán, nemcsak a költők, hanem a római történetírók is mindig a hatalom érdekei szerint írták, értelmezték a múltat, például a császárok hivatali tevékenységét, jellembeli tulajdonságát. A meggyilkoltak mindig gonoszok, akik pedig ágyban haltak meg, és kijelölt örökö-

sük lépett a helyükbe, nemes jelleműek voltak.

Beard Róma-története i. e. (a könyv ezt a formulát és nem a Kr. e.-t használja) 63-ban, Cicero Catilina elleni fellépésével indul, mert Cicero múltra hivatkozása jó alkalom annak felmutatására, hogy mit tudhatott, és mit nem, hogyan használta mondanivalójához igazítva a múltnak tekintett legendákat. A második fejezettől taglalja aztán a városalapítástól a történetet. A kronologikus renden belül esik szó a változó életmódról, államberendezkedésről, szenátorokról, hadvezérekről, császárokról, egy-egy korszak hétköznapi életének lényeges vonásairól. A könyv 212-vel zárul, azzal a „pillanattal”, amikor Caracalla császár úgy határozott, hogy a birodalom minden szabad lakója teljes polgárjogot kap. Ez az egész államrendet alapjaiban megváltoztató döntés élesebb választóvonal a szerző

szerint, mint a más munkákban használt korszakzáró dátumok, mondjuk 337, amikor Constantinus császár halálos ágyán megkeresztelkedett, vagy amikor az egykori Római Birodalom kettévált (395), esetleg amikor az egyébként már nem is a birodalom központjaként létező Rómát 410-ben elfoglalják és kifosztják Alarik vizigótgjai.

Mary Beard könyve bárki számára élvezetes, aki szeretné felfrissíteni ismereteit az ókori Rómáról, vagy pótolná, amit korábban nem tartott fontosnak. Ugyanakkor a téma tárgyalásának módja, a hangvétel példázza: így, közérthetően, a legendák és mítoszok keletkezését racionalizálva is lehet történelemmel foglalkozni.

Mary Beard: Az ókori Róma története. S.P.Q.R. Fordította **Barabás József**. Kossuth Kiadó, 2018. 480 oldal, 5990 forint.

Almási Miklós

Egyenlőség és észrevétlen elnyomás – női sorsok

Mindnyájunk színházi élménye: az előadás szünetében a női toalett előtt hosszú sor kanyarog, a férfi megfelelőnél senki, ki-be rohangásznak a nadrágosok. Vagyis a tervezők, építésszek mind a mai napig nem jöttek rá, hogy a nőknek több idő kell a toalett-re: minden színházban egy plusz egy WC díszleg – azaz egyenfazon van az élet ezernyi területén, a nők igazodjanak a férfi modellhez. Ez volna

röviden összefoglalva (példával egyetemben) Caroline Criado Perez könyvének tézise. Aki továbblép annál az egyszerű hendikepnél, hogy a nők ugyanazért a munkáért 20-30 százalékkal kevesebbet kapnak, vagyis anyagilag is diszkrimináltak. Nem, a szerző kimutatja, hogy életünk még ma, a 21. században is át van szőve a férfi modelltől következő, a nőkre hátrányos megkülönböztetéssel.

A könyv kvázi szociológiai mű, feltérképezi a férfidominancia köznapi és felsőfokú jelenségeinek skáláját, és persze millió példával él. Egyet kiemelek: a tévé zenecsatornáján korábbi nagy karmesterek (zenekarok) jelennek meg, s egy idő után feltűnt, hogy mondjuk negyven évvel korábban egyetlen nő sem ül a kottaállvány mögött. Aztán a kilencvenes évektől kezdve mind a Berlini Filharmonikusoknál, mind a New York-i intézményben egyre több nő húzza a vonót, rezes is akad már. Criado Perez-től tudom meg, hogy valamikor a hetvenes években egy híressé vált bírósági per, illetve bírói döntés eredményeként bevezették a „vak meghallgatás” rendszerét: a felvételre aspiráló jelölt egy paraván mögött játszik, a zsűri nem tudhatja, hogy aki játszik, férfi-e vagy nő. E döntésig ugyanis a fehér férfiak domináltak a zenekari felvételeken, s hiába volt egy nő jobb, mint konkurense, a férfi mellett döntött a zsűri: férfidominancia, illetve itt is a férfi a modell, aki mindent jobban tud, jobban csinál, mint a nő. (A nők nem értenek a zenéhez: még a 19. században is dominált ez a felfogás...) Ugyanezt a „vak bírálatot” vezették be néhány tudományos folyóirat *peer review*-jában, ahol ugyancsak harminc-negyven évvel korábban feltűnt, hogy ha egy nő ad be egy zseniális tudományos dolgozatot, azt eleve a szemébe dobják, ha ugyanezt egy férfi nyújtja be, elfogadják. (A szerző olyan példát is talált, hogy a nő által írott zseniális publikációt a férjének tulajdonították, mert nő nem találhat ki ilyen nagyszerű dolgot...) A „vak bírálat” esetében ez már nem fordulhatott elő.

Az alaptézishez tartozik, hogy a férfi mint test, mint szereplő, mint al-

kalmazott, orvos stb. a modell, a nővel azért nem kell foglalkozni, mert minden benne van a férfitestben-szerében. Ami persze nem igaz. Valamivel jobb kifogás, hogy miért nem kell a nőekkel foglalkozni, hogy a másik nemből összeviessza ugrálnak a hormonok (menzesz, terhesség stb.), tehát biztos tudományos adatot nem lehet kinyerni vizsgálatukból. Marhaság. Ma már – talán – tudják, hogy a női test mássága tanulmányozható, azt is tudják, hogy még sejtszinten is vannak különbségek a férfi- és női szervezet között. (Vagyis anatómiailag tekintve a nőnek nemcsak a csípőjük nagyobb, de a szervezetük működése is más kulcsra jár. Persze azt is megjegyzi, hogy ez a felfedezés – alig pár évtizedes újítás – az anatómiai tankönyvek felébe került csak bele: a többiben maradt a hagyományos férfitest modell elsőbbsége.)

De ha már a meneszt említi, sorain érzem a sértettséget: „...a premenstruációs szindróma (PMS) olyan tünetegyüttes, amelybe egyebek között beletartozhatnak a hangulatingadozások, a szorongás, az érzékeny mellek, a puffadás, a pattanásos bőr, a fejfájások és az alvási zavarok. A PMS a nők 90 százalékát érinti, mégis krónikusan alulkutatott témáról van szó: egy kutatói körben ötször több tanulmányt találtak a merevedési zavarokról, mint a PMS-ről. És míg a merevedési zavarok kezelésére többféle gyógyszer is létezik, a nők számára szinte alig vannak gyógymódok, pedig a PMS-től szenvedők 40 százalékánál nem működnek a jelenleg elérhető kezeléseik.” Az a néhány témával foglalkozó kutató pedig megkapta a tudományos közösségtől a magáét: „PMS valójában nem létezik.”

De a női élet (sors) láthatatlanságát oldani akaró Perez érvelésének nem is ez a lényege. „A férfiaknak nem kell bajlódniuk a gyerekek és idős rokonok gondozásával, a főzéssel, takarítással, a bevásárlással, a gyerekorvoshoz járással, a lehorzolt térdekkel, a piszkálódó osztálytársakkal, a házi feladattal, a fürdés- és az alvásidővel, aztán másnap újra az egészszel. A férfi élete két részre osztható: munkára és pihenésre.” A listát ismerjük, sőt a mai – fiatalabb – generáció tagjai már itt-ott besegítenek a házimunkába, gyereknevelésbe, olykor még szülői értekezletre is elmennek, vagyis ma már nem ilyen rémes a helyzet. De a különbség bizony nagyon is fennáll. Említettem a fizetésbeli differenciákat, ez a legrikítóbb diszkrimináció. Szerintem – ezt már én mondom – a társadalom nemcsak meg akarja spórolni a gyerektermelés (a társadalom biológiai reprodukciójának) költségeit, hanem ezeket az anyagi ráfordításokat ráterhelik a nőkre: nemcsak szülni kell, hanem anyagilag „bűnhődni” is azért, hogy gyereket vállaltak. (Ráadásul a karrierből kimarad pár év, tán vissza se veszik...) Ez a mai társadalmak bűne. Criado Perez példája az amerikai egyetemi ranglétrán való haladás: tanársegédtől felfelé a cél a véglegesített professzori cím elérése. Igen ám, de a nők kb. 35–40 között érik el a „belépési” küszöböt, akkor kezdődne számukra az a bizonyos hét év, amit kiszabnak a véglegesítés elérésére (ennyi idő alatt kell könyveket, publikációkat az asztalra letenniük). Csakhogy a nők ugyanezen időszakban érik el a gyermekvállalás határidejét, ha akkor nem kezdenek bele a szülésbe, végleg lemondhatnak a gyermekál-

dásról. Csakhogy ennek vállalása a hét évből levon minimum egy évet, vagyis a nők nagy része számára kevés a hét év (egyetemi mozgalom szerveződött e periódus meghosszabbítására). Ha nem változik a rendszer, egyre kevesebb női professzor lesz az akadémiai körökben, illetve csak gyerektelenek fognak tanítani – mondja Criado Perez.

S itt vált át szociológiai elemzésre a könyv: a szerző (mellesleg a London School of Economicsen végzett kutató) ugyanis közgazdászként megkülönböztet „fizetett munkát” és „nem fizetett munkát”. Ez utóbbi szerepel a fentebbi felsorolásban, ami a nőket terheli: ápolásért, gyereknevelésért, szülési gondokért nem jár fizetésekiegészítés (mint írja, Amerikában nincs fizetett szülési szabadság, s egyáltalán a nő csak három hétre maradhat otthon saját költségére, ha nem megy vissza a melóba, kirúgják...). A „nem fizetett munka” ára, vagyis a család (és voltaképp a társadalom) fenntartásának letagadott költsége Criado Perez szerint eléri a fizetett munka 20–35 százalékát, ami hatalmas összeg, és nagy teher a nők vállán. Közben az országok nem mérik tudományos alapon a nem fizetett munka százalékos (vagy dollárban kifejezhető) nagyságát, csakhogy ezzel saját GDP-jüket is félrekalkulálják: a nem fizetett munkát a GDP 20 százalékára becsülik. Azért csak becsülik, mert e területet a közgazdaság túl bonyolultnak tartja, és nem akarja számszerűsíteni a lecsaklított kiadásokat, illetve a GDP-ből kieső hányadot. Ausztráliában próbálkoztak tudományos felméréssel (gyermek- és idősgondozás terén), és arra az eredményre jutottak, hogy a nem fizetett gyermekgondozás lenne a legnagyobb

iparág az országban, „majdnem háromszor akkora, mint a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások ipara”.

Hát ezért vagyok magam is „feminista”, ezt az igazságtalanságot csak néhány ország (Svédország, Norvégia és részben Dánia) próbálta orvosolni. A svédeknél például a férfiak kötelező szülési szabadságolásával: maradjanak otthon, és három hónapra át gondozzák a babát, segítsenek a lábadozó/szoportató feleségüknek. Ez a változtatás még ezekben a jóléti országokban is nehezen ment át. Amikor csak lehetőségként kínálták ezt a megoldást a férfitársadalomnak, a lakosok csupán egy százaléka vállalta a szülési szababít. Akkor a kormány megemebereelte magát, és törvénybe iktatta, hogy minden apának otthon kell maradnia három hónapra, hát így lett általánosabb – irigylendő – gyakorlat a svédeknél ez a modell.

Még valami a meg nem fizetett munkáról. Nemcsak forintban (dollarban, fontban, pesóban stb.) fejezhető ki a különbség, hanem időben is. A nők időben jobban le vannak terhelve, így számukra többszörösen nehéz döntés a klasszikus választás: karrier vagy gyerek. Ha karrier, azért megszenvednek a két-három műszakos életvitellel. De ha vállalják, akkor meg ott van a fogadó cég, intézmény, egyetem szkepszise: a nőkre nem lehet számítani, pl. nem lehet éjjeli munkára berendelni, nem marad ott este nyolcig, ha valami sürgős feladat esik be az irodába-műtőbe. Így aztán a fontos pozíciókban kevesebb a női alkalmazott. Azt mondják, hogy a nők gyávák, nem merik vállalni a vezető állásokkal járó felelősséget. Egy fenét, egyszerűen tudják-sejtik, hogy hiá-

ba pályáznának, női mivoltukra való tekintettel nem engedik be őket magasabb, több fizetéssel járó pozícióba – tisztelet a kivételnek. Mellesleg Európa különleges helyet foglal el: a németeknél, dánoknál, norvégoknál női miniszterelnök (kancellár) dirigál, a franciáknál jó pár női miniszter dolgozik, és nagyon is jól teljesít. A Távol-Keleten mindez elképzelhetetlen. Criado Perez idéz különben egy amerikai tudományos dolgozatot, ami azt akarta bizonyítani, hogy Clinton asszony elnöki aspirációja beteges pszichológiai ferdülés következménye volt, elnök ugyanis nem lehet nő Amerikában, aki ilyesmit tűz ki célul, féleszű...

A jól fizető, magas presztízsű vezető állásokat illetően azonban létezik pszichológiai csapda is. Egyfelől a nők nehezen futnak neki az erős férfifalanszternek, másfelől a férfitársadalom nehezen viseli el, hogy női főnökök kelljen engedelmeskedniük. A macsó lélek lázadozik a feminin direktortól akkor is, ha a cég (ország) magas fokon teljesít a női kézzel vezetett pozíció révén.

Persze Criado Perez nem ezekkel a forradalmi leleplezéseivel lett világhírű. (Művét eddig negyvenhárom nyelvre fordították le.) Hanem azal, hogy megtámadta az angol kormányt, miszerint a postabélyegekre – a királynőt kivéve – kizárólag csak férfifopákat nyomtattak. Tessék már a társadalom 50 százalékát kitevő népesség hírességeiből is egyet-kettőt rátenni a bélyegekre. És hosszú csatározás után elérte, hogy Jane Austin (a *Büszkeség és balítélet* című regény szerzője) felkerült az angol bélyegekre. Az viszont szégyenteljes jelenség az angol demokratikus közvéleményt illetően, hogy amikor

ezt elérte, ezerszám kapott halálos fenyegetéseket, pocskondiázó üzeneteket, fenyegető leveleket a férfitársadalomtól: hogy képzeled ez a kicsiny spiné, hogy egy nő legyen az angol birodalom postájának arca. Annyira behúztak az üldözők, hogy Criado Perez egy időre bele is betegedett a fenyegetésekbe és a pocskondiázásokba. (Évek múltán, 2015-ben „rehabilitálták”, ugyanis megkapta az egyik legmagasabb angol kitüntetést, amit nő kaphat: *Officer of the Order of the British Empire*. „Dame” lett, ami nagyjából a lord rang női megfelelője.)

Sok köznap példát hoz a könyv az alig észrevehető, ám súlyos diszkriminációkra, amelyeket a nők többnyire szótlanul tűrnek, habár az utóbbi tíz évben felerősödött a szószólók hangja. És hát most eme ismertetés végén meg kell említenem, hogy Criado Perez olykor elveti a súlyot. A „férfi modell” dominál, és „ezt a modellt erőltetik a nőkre” jellegű tézisének alátámasztandó például azt írja, hogy a zongora klaviatúrájának billentyűnagyságát férfikéz méretűre tervezték. Ami már csak azért sem igaz, mert akkor hogyan tanulhatnának gyerekek 4-6 éves korukban zongorázni, hisz köztudott, hogy a mai nagy előadókat ilyen korai életkorban ültették a hangszerhez. Van aztán egy új jelenség. Megjelen-

tek a nők védelmét szolgáló védett házak a verekedő férfiek elől menekülő asszonyok-gyerekek számára. Igen ám, de ma már vannak olyan csoportok, amelyek az ellen tiltakoznak, hogy az asszonyok e házak lehetőségével zsarolják férjeiket: ha nem viselkedsz úgy, ahogy én akarom, kapom a gyereket, és megyek a védett házba... És a pasik – így a panaszcsoport érvelése – nem tud ezzel a helyzettel mit kezdeni: diszkriminált férfiak is vannak. Nem biztos, hogy Pereznek tudnia kellett volna e jelenségről, csak említem, hogy a könyv olykor egyoldalú, illetve eltúloz bizonyos trendeket.

De a túlzások gyérek, s betudjuk a női jogokért kiálló hevületnek. A könyv egésze felszabadító jellegű: tényleg arról beszél, hogy a mai átlagember már észre sem veszi, milyen rafinált kombinációkkal (statistikákkal, látásmóddal) állítják a hátsó sorba a nőket. Érdemes tehát beleolvasni, ezzel is csökken a macsó-társadalom elnyomó ereje, a Komondor-szindróma, hogy Magyarhont is említsem e beszámoló végén.

Caroline Criado Perez: Láthatatlan nők. Így vesszük semmibe a népesség felét az adatokra épülő világban. Fordította: **Kránicz Dorottya**, Gabo Kiadó, 2019. 428 oldal, 4990 forint.